

ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА

Геологічний факультет

Кафедра екологічної та інженерної геології і гідрогеології

“ЗАТВЕРДЖУЮ”

Завідувач кафедри

_____ Волошин П. К.

“ ____ ” _____ 2022 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

“УПРАВЛІННЯ ПРИРОДООХОРОННОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ”

(ПП 2.1.1.01)

Галузь знань: **10 Природничі науки**

Спеціальність: **101 Екологія**

Спеціалізація: **Екологічний менеджмент і геотуризм**

Факультет: **Геологічний**

2021–2022 навчальний рік

Робоча програма вибіркової навчальної дисципліни “Управління природоохоронною діяльністю” (дисципліна вільного вибору студента з циклу загальної підготовки) для магістрів спеціалізації “Екологічний менеджмент і геотуризм” за спеціальністю 101 “Екологія”, галузь знань 10 “Природничі науки”.

Розробник: Є. М. Сливко – доцент кафедри екологічної та інженерної геології і гідрогеології, канд. геол.-мін. наук, доцент

Робочу програму схвалено на засіданні кафедри екологічної та інженерної геології і гідрогеології.

Протокол № ____ від “ ____ ” _____ 2022 р.

Завідувач кафедри екологічної та інженерної геології і гідрогеології

Волошин П. К.

© Львівський національний університет
імені Івана Франка, 2022
© Сливко Є. М., 2022

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни
Кількість кредитів: 3,0	<u>Галузь знань: 10 – Природничі науки</u>	<i>Денна форма навчання</i>
Модулів – 1	<u>Спеціальність: 101 – Екологія</u>	Дисципліна вільного вибору студента
		<i>Рік підготовки</i>
		I магістр
Змістових модулів – 1	<u>Спеціалізація: Екологічний менеджмент і геотуризм</u>	<i>Семестр</i>
Загальна кількість годин: 90		II
		<i>Лекції, год</i>
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 2,0 год; самостійної роботи студента – 3,6 год	<u>Освітньо-кваліфікаційний рівень: магістр</u>	16
		<i>Практичні роботи, год</i>
		16
		<i>Самостійна робота, год</i>
		58
		<i>Вид контролю</i>
	Залік	

Примітка: Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної та індивідуальної роботи становить 36 % : 64 % (32 год : 58 год).

2. Мета і завдання навчальної дисципліни

Мета дисципліни “Управління природоохоронною діяльністю” – надати базові знання з основ теорії управління (у тім числі механізму, методів, техніки, технології, змісту і принципів управління, організації системи управління в екології, видів і функцій окремих органів контролю, загальних правил формування структури управління та ін.), основних напрямів екологічної політики держави та стратегії природоохоронної діяльності, а також ознайомити студентів з міжнародним досвідом управління природоохоронною діяльністю та міжнародною діяльністю України в екологічній сфері.

Завдання дисципліни:

- 1) формування у студентів цілісного уявлення про системи екологічного управління та відповідні механізми його здійснення;
- 2) оволодіння знаннями про зміст і структуру механізмів охорони довкілля та раціонального використання природних ресурсів;

- 3) формування розуміння й усвідомлення студентами важливості законодавчого регулювання в Україні проблем охорони довкілля, використання й відтворення природних ресурсів та екологічної безпеки;
- 4) ознайомлення з вітчизняними й міжнародними регламентами і стандартами в галузі управління природокористуванням і охороною довкілля.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен

знати:

- 1) предмет, мету і завдання управління в природоохоронній діяльності на сучасному етапі;
- 2) основні завдання сучасної екологічної політики України та стратегії її розвитку;
- 3) законодавчі акти України, у яких регламентовано засади екологічного управління;
- 4) зв'язки та структуру управління природокористуванням та природоохоронною діяльністю, компетенції та функції основних структурних елементів системи управління;
- 5) діючі організаційні структури управління екологічною діяльністю на державному й регіональному рівнях, їхні головні функції та методи діяльності;
- 6) роль менеджменту організації природоохоронної діяльності, його основні напрями в системі господарського механізму природокористування;

вміти:

- 1) чітко визначати функції та ієрархію системи екологічного управління;
- 2) виявляти екологічні проблеми України та з'ясовувати їх у контексті стратегії екологічної політики держави;
- 3) орієнтуватися у світових та вітчизняних стандартах і регламентах з екологічного управління;
- 4) формулювати вимоги до кадрів управління і застосувати на практиці принципи підбору кадрів управління;
- 5) планувати заходи, спрямовані на поліпшення екологічної ситуації й раціональне використання природних ресурсів на різних рівнях (державному, корпоративному, місцевому та ін.).

3. Програма навчальної дисципліни

Тема 1. Природоохоронна діяльність: теорія, організація, управління та практика застосування

1. Сутність природоохоронної діяльності та природоохоронних заходів.
2. Головна мета і предмет екологічного управління. Суб'єкт і об'єкт управління. Управлінське рішення.
3. Основні чинники ефективності управління: системність, методичність, стандартність управлінських функцій.
4. Головні характеристики системної організації екологічного управління. Прямі і непрямі системи управління.

Тема 2. Нормативно-правові основи процесу екологічного управління

1. Головні міжнародні принципи екологічного управління. Європейська регламентація екологічної політики.
2. Стандартні вимоги до систем екологічного управління. Системна і безсистемна технологія екологічного управління.
3. Стандартна модель екологічного управління (міжнародні стандарти серії ISO 14000).

Тема 3. Фундаментальні складові, системи і механізми екологічного управління

1. Екологічні закономірності; регулятивні закони; екологічна політика; стандарти, нормативи, ліміти; кадастри.
2. Державне, корпоративне, місцеве, громадське, басейнове управління, управління екологічними мережами, управління екологічною безпекою.
3. Екологічні механізми управління в галузі охорони довкілля: біотичне регулювання довкілля; еколого-господарський баланс територій; обліково-кадастровий; екологічного моніторингу.
4. Функціональні механізми екологічного управління: законодавчий і нормативно-правовий; економічний; адміністративний; інформаційно-контрольний; науково-освітній; громадський.

Тема 4. Державне екологічне управління

1. Головні напрями державного екологічного управління (ДЕУ).
2. Загальні і спеціальні функції державної системи екологічного управління.
3. Макро- і мікроекологічне управління. Рівні системи ДЕУ.
4. Органи загального та спеціального державного управління в галузі охорони довкілля.
5. Структура Міністерства захисту довкілля і природних ресурсів України. Підвідомчі організації Міністерства.

Тема 5. Державна (національна) екологічна політика

1. Закон України “Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року” (2019).
2. Першопричини екологічних проблем України.
3. Мета і основні засади державної екологічної політики.
4. Головні інструменти реалізації державної екологічної політики.
5. Стратегічні цілі і завдання державної екологічної політики.
6. Етапи реалізації державної екологічної політики, моніторинг, оцінка виконання та очікувані результати.

Тема 6. Спеціальні функції державного екологічного управління

1. Екологічне нормування.
2. Екологічне ліцензування.
3. Екологічна експертиза.
4. Екологічна сертифікація.
5. Стратегічна екологічна оцінка та оцінка впливу на довкілля.
6. Екологічний моніторинг.
7. Екологічна паспортизація.

Тема 7. Система корпоративного, місцевого та громадського екологічного управління

1. Корпорація: визначення, мета, головні ознаки, фундаментальні підходи. Корпоративна ідентичність, корпоративна філософія та корпоративна екологічна культура.
2. Міжнародні екологічні вимоги до системи корпоративного управління.
3. Екологічні аспекти і функції (самоврядні та делеговані) місцевого самоврядування.
4. Адміністративні системи місцевого екологічного управління. Місцева екологічна політика та цільові екологічні програми.
5. Законодавчі засади і функції громадського екологічного управління.
6. Найвпливовіші громадські екологічні організації України.

Тема 8. Системи спеціального екологічного управління в Україні

1. Система басейнового управління.
2. Система управління формуванням національної екологічної мережі.
3. Система управління екологічною безпекою.
4. Інформаційні системи екологічного управління (ІСЕУ).
5. Міжнародні вимоги до формування ІСЕУ.
6. Система базових державних кадастрів.

4. Структура навчальної дисципліни

Назва змістових модулів і тем	Кількість годин				
	Усього	у тому числі			
		лекції	лабораторні роботи	практичні заняття	самостійна робота, у т. ч. ІНДЗ
1. Природоохоронна діяльність: теорія, організація, управління та практика застосування	11,25	2	–	2	7,25
2. Нормативно-правові основи процесу екологічного управління	11,25	2		2	7,25
3. Фундаментальні складові, системи і механізми екологічного управління	11,25	2		2	7,25
4. Державне екологічне управління	11,25	2	–	2	7,25
5. Державна (національна) екологічна політика	11,25	2		2	7,25
6. Спеціальні функції державного екологічного управління	11,25	2		2	7,25
7. Системи корпоративного, місцевого та громадського екологічного управління	11,25	2		2	7,25
8. Системи спеціального екологічного управління в Україні	11,25	2		2	7,25
Усього годин	90	16		16	58

5. Теми практичних робіт

Назва теми	Кількість годин
1. Екологічне управління як механізм гармонізації системи природа–суспільство.	2
2. Загальні властивості складних систем. Системно-екологічний підхід та його методологічні ознаки.	2
3. Стандарти серії ISO 14001:2015 (ДСТУ ISO 14001:2015).	2
4. Стратегічне екологічне планування.	2

5. Методи визначення контексту організації: SWOT-аналіз, SNW-аналіз, аналіз п'яти сил Портера, PEST-аналіз.	2
6. Особливості організаційної структури та економічні важелі управління природокористуванням і охороною довкілля в розвинутих країнах світу.	2
7. Спеціальні функції системи корпоративного екологічного управління.	2
8. Управління природоохоронною діяльністю у Львові та Львівській області.	2
Усього годин	16

6. Самостійна робота

“Положення про організацію самостійної роботи студентів” затверджене науково-методичною радою університету, протокол № 2 від 12.02.2007 р.

Самостійна робота студента є основним засобом оволодіння навчальним матеріалом у час, вільний від обов'язкових навчальних занять, і є невід'ємною складовою процесу вивчення конкретної дисципліни. Її зміст визначений робочою навчальною програмою, методичними матеріалами, завданнями та вказівками викладача. Самостійна робота студента забезпечується системою навчально-методичних засобів, передбачених для вивчення дисципліни: підручниками, навчальними та методичними посібниками, конспектами лекцій, картографічними і табличними матеріалами тощо. Навчальний матеріал дисципліни, передбачений робочим навчальним планом для засвоєння студентом у процесі самостійної роботи, виноситься на підсумковий контроль поряд з навчальним матеріалом, який студенти опрацьовують під час аудиторних занять.

Самостійна робота студента з дисципліни “Управління природоохоронною діяльністю” полягає у такому:

- 1) опанування попереднього лекційного матеріалу та матеріалу практичних робіт (підготовка до аудиторних занять);
- 2) виконання практичних робіт у позааудиторний час (за необхідності);
- 3) самостійне опрацювання матеріалу навчальної дисципліни, запропонованого викладачем, згідно з навчально-тематичним планом;
- 4) виконання індивідуальних науково-дослідних завдань у письмовій формі та у вигляді презентації (в електронній формі);
- 5) підготовка до тестування.

Під час складання плану самостійної роботи студента виходимо з загального обсягу годин, який відведений на самостійну роботу з дисципліни, видів самостійної роботи, що плануються для виконання студентом, загального тижневого бюджету часу студента, фізіологічно обґрунтованих норм навчального навантаження тощо. Розподіл годин самостійної роботи такий.

Назва теми	Кількість годин
1. Природоохоронна діяльність: теорія, організація, управління та практика застосування	6,25
2. Нормативно-правові основи процесу екологічного управління	6,25
3. Фундаментальні складові, системи і механізми екологічного управління	6,25
4. Державне екологічне управління	6,25
5. Державна (національна) екологічна політика	6,25

6. Спеціальні функції державного екологічного управління	6,25
7. Системи корпоративного, місцевого та громадського екологічного управління	6,25
8. Системи спеціального екологічного управління в Україні	6,25
Підготовка до аудиторних занять (опанування попереднього матеріалу лекцій та практичних занять)	2
Виконання індивідуальних науково-дослідних завдань	4
Підготовка до поточного тестування	2
Разом	58

7. Індивідуальні завдання

Студенти виконують два індивідуальних науково-дослідних завдання, які є невід'ємною складовою самостійної роботи.

Індивідуальні завдання студент виконує за рахунок годин самостійної роботи згідно з запропонованими темами, одне завдання – у реферативній формі (обсягом 10–20 с. відповідно оформленого друкованого тексту), друге – у вигляді презентації (в електронній формі). Виконання ІНДЗ повинно сприяти розвитку навичок самостійного вивчення та цілеспрямованого аналізу конкретного питання за літературними, нормативними й електронними джерелами.

Теми індивідуальних науково-дослідних завдань

ІНДЗ № 1

1. Антропоцентричний (технологічний) і біоцентричний (екоцентричний) підходи до розуміння взаємин людини і природи.
2. Специфічні властивості системи *природа–суспільство*.
3. Базові принципи гармонізації співіснування людини і природи (Ріо-де-Жанейро, 1992) та їхнє дотримання в Україні.
4. Кадастри природних ресурсів розвинутих країн.
5. Еколого-господарський баланс територій.
6. Адміністративний механізм екологічного управління.
7. Екологічна політика країн-членів ЄС.
8. Екологічні аспекти сучасних загальносистемних і професійних вимог до управлінського персоналу.
9. Екологічна політика Сполучених Штатів Америки.
10. Екологічна політика Канади.
11. Міжнародні стандарти екологічного маркування.
12. Екологічний аудит як інструмент управління.
13. Управління екологічною діяльністю в розвинутих країнах світу.
14. Управління природоохоронною діяльністю в Карпатському Євросеребрі.
15. Міжнародний досвід у створенні інформаційних баз даних щодо стану навколишнього природного середовища.

ІНДЗ № 2

1. Біовпорядження та ресурсовпорядження як спеціальні функції державної системи екологічного управління.
2. Лімітування і нормування як спеціальні функції державної системи екологічного управління.
3. Екологічне ліцензування та екологічне страхування як спеціальні функції державної системи екологічного управління.

4. Функції органів спеціального поресурсного управління в Україні.
5. Екологічний моніторинг як базовий механізм державної системи екологічного управління.
6. Екологічна паспортизація в Україні.
7. Екологічний податок.
8. Екологічне маркування в Україні.
9. Державні кадастри природних ресурсів України.
10. Система спостережень за станом навколишнього природного середовища України.
11. Управління в галузі використання та охорони надр України.
12. Державний контроль за станом природних об'єктів в Україні.
13. Неурядові екологічні організації України.
14. Економічні заходи забезпечення охорони навколишнього природного середовища в Україні.
15. Державні та регіональні екологічні програми в Україні.

8. Методи навчання

Метод навчання – це спосіб упорядкованої взаємозв'язаної діяльності викладача і студентів, спрямованої на вирішення завдань освіти. З боку викладача це різноманітні спроби, які допомагають студентам засвоїти програмний матеріал, сприяють активізації навчального процесу, з боку студентів – це набуття навчальних компетентностей.

Під час викладання дисципліни “Управління природоохоронною діяльністю” викладач застосовує такі методи навчання.

За джерелом передачі та характером сприйняття інформації: словесні методи (лекція, пояснення, відповіді на запитання, дискусія), наочні (ілюстрація, демонстрація).

За розв'язком основних дидактичних завдань: набуття знань; формування вмінь та навичок; застосування знань; застосування творчої діяльності; засвоєння знань; перевірка знань.

За характером пізнавальної діяльності під час засвоєння змісту дисципліни: пояснювально-ілюстративний; репродуктивний; дослідницький; евристичний.

За поєднанням методів: інформаційно-повідомлюваний і виконуваний; пояснювальний і репродуктивний; інструктивно-практичний і продуктивно-практичний; пояснювально-спонукальний і частково-пошуковий; спонукальний і пошуковий.

Позааудиторна діяльність – самостійна навчально-пізнавальна діяльність студентів, яка реалізується за допомогою самостійних дій, що вимагають розумових та вольових зусиль і закінчуються конкретними результатами. Вона охоплює підготовку до лекційних та практичних занять (опанування пройденого на попередніх лекціях і практичних заняттях матеріалу для адекватного розуміння наступного матеріалу); підготовку й написання індивідуальних науково-дослідних завдань на запропоновану викладачем тему або підготовку презентації в електронній формі; підготовку до поточного тестування (у письмовій або електронній формі – дистанційне навчання).

Дистанційне навчання – це сукупність технологій, що забезпечують доставку студентам певного обсягу навчального матеріалу, інтерактивна взаємодія студентів і викладача в процесі навчання, надання студентам можливості самостійної роботи з освоєння досліджуваного матеріалу, а також у процесі навчання. Основою є використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, які дають змогу навчатися на відстані за відсутності викладача. В інтерактивному режимі студент отримує від викладача необхідні матеріали, а також відповідає на запитання під час дистанційного тестування.

9. Методи контролю

Контроль знань з дисципліни “Управління природоохоронною діяльністю” викладач здійснює за кредитно-модульною системою. Форми і методи контролю такі:

- 1) відвідування лекцій і активність на них;
- 2) відвідування практичних занять, підготовка до них, виконання практичних робіт;
- 3) виконання індивідуальних науково-дослідних завдань (у рамках самостійної роботи);
- 4) тестування (за матеріалом лекцій, практичних робіт і матеріалом, вивченим самостійно).

10. Розподіл балів, які отримують студенти

<i>T1</i>	<i>T2</i>	<i>T3</i>	<i>T4</i>	<i>T5</i>	<i>T6</i>	<i>T7</i>	<i>T8</i>
5	5	5	5	5	5	5	5

<i>ІНДЗ1</i>	<i>ІНДЗ 2</i>	<i>Тест</i>	<i>Разом</i>
10	20	30	100

Знання студента за навчальною дисципліною оцінюють на підставі накопичених балів за результатами всіх видів контролю згідно зі шкалою оцінювання.

Оцінювання знань студента відбувається за 100-бальною шкалою. Для отримання заліку студент повинен набрати понад 50 балів.

Студент може отримати за одну тему п'ять балів, за ІНДЗ у вигляді реферату – 10 балів, за ІНДЗ у вигляді презентації – 20 балів, за тестування – 30 балів.

Максимальна кількість балів, яку студент може отримати до заліку, – 100.

Під час оформлення документів за екзаменаційну сесію використовують таблицю відповідності оцінювання знань студента за різними системами.

Шкала оцінювання: національна та ЄКТС

Форма підсумкового контролю – залік

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка	
	ЄКТС	за національною шкалою
90–100	A	Зараховано
81–89	B	
71–80	C	
61–70	D	
51–60	E	
1–50	F	Не зараховано

11. Методичне забезпечення

1. Освітньо-кваліфікаційна характеристика підготовки магістра.
2. Підручники та навчальні посібники (бібліотеки та мережа Інтернет).
3. Базові конспекти лекцій.
4. Лекції на електронних носіях.
5. Графічні матеріали (наочні та на електронних носіях).
6. Матеріали для самостійного вивчення на електронних носіях.

12. Рекомендована література

Базова

1. Бизова М. Б. Організація управління в екологічній діяльності: конспект лекцій для студентів Енергетичного інституту фаху 8.07.01 – екологія й охорона навколишнього середовища / М. В. Бизова, Б. В. Кіндюк. – Одеса : Наука і техніка, 2006. – 232 с.
2. Екологічне управління : підручник для студентів екол. спеціальностей / В. Я. Шевчук, Ю. М. Саталкін, Г. О. Білявський та ін. – К. : Либідь, 2004. – 432 с.
3. Екологічний менеджмент : навч. посібник / за ред. В. Ф. Семенова, О. Л. Михайлюк. – К., 2004. – 516 с.
4. Максименко Н. В. Організація управління в екологічній діяльності : підручник для студентів екологічних спеціальностей вищих навчальних закладів / Н. В. Максименко, В. В. Задніпровський, Р. О. Квартенко; вид. 3-тє, перероб. і доп. – Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2011. – 282 с.
5. Основи екології. Екологічна економіка та управління природокористуванням : підручник / за загальною ред. Л. Г. Мельника та М. К. Шапочки. – Суми : ВТД “Університетська книга”, 2007. – 759 с.
6. Рибніков С. Р. Організація управління в екологічній діяльності : метод. рекомендації до практич. занять для студентів напряму підготовки 0708 “Екологія” / С. Р. Рибніков. – Луганськ: Вид-во ДЗ “ЛНУ імені Тараса Шевченка”, 2008. – 101 с.
7. Салавор О. М. Організація управління в екологічній діяльності : курс лекцій для студентів напряму 6.040106 “Екологія, охорона навколишнього середовища та збалансоване природокористування” ден. та заоч. форм навч. – К. : НУХТ, 2012. – 71 с.
8. Самойленко Н. М. Організація та управління в природоохоронній діяльності : навч. посіб. / Н. М. Самойленко, Д. В. Райко, В. І. Аверченко. – Харків : НТУ “ХПІ”, вид-во “Лідер”, 2018. – 174 с.
9. Системи екологічного управління: сучасні тенденції та міжнародні стандарти : посібник / С. В. Берзіна, В. М. Берзін, В. М. Вакараш та ін. – К. : Ін-т екол. управління та збалансованого природокористування, 2017. – 134 с.
10. Шмандій В. М. Управління природоохоронною діяльністю : навч. посібник / В. М. Шмандій, І. О. Солошин. – К. : Центр навчальної літератури, 2004. – 296 с.

Допоміжна

1. Амрин Г. Организация производства и управления в американских корпорациях : пер. с англ. / Г. Амрин, Дж. Ритчи, К. Моді. – Москва : Экономика, 1991. – 177 с.
2. Балюк Г. І. Екологічне право України: конспект лекцій у схемах (загальна і особлива частини) : навч. посібник / Г. І. Балюк. – К. : Юрінком Інтер, 2006. – 192 с.
3. Виноградський М. Д. Управління персоналом : навч. посібник / М. Д. Виноградський, А. М. Виноградська, О. М. Шкапова. – К. : Центр учбової літератури, 2009. – 509 с.
4. Данилишин Б. М. Наукові основи прогнозування природно-техногенної (екологічної) безпеки / Б. М. Данилишин, В. В. Ковтун, А. В. Степаненко. – К. : ЛексДім, 2004. – 552 с.
5. Дорогунцов С. І. Оптимізація природокористування : у 5-ти томах. Т. 1 / С. І. Дорогунцов. – К. : Кондор, 2004. – 291 с.
6. Екологічне право України. Академічний курс : підручник / за заг. ред. Ю. С. Шемшученка. – К. : ТОВ “Видавництво “Юридична думка”, 2008. – 720 с.
7. Енциклопедичний словник з державного управління / Ю. П. Сурмін, В. Д. Бакуменко, А. М. Михненко та ін. – К. : НАДУ, 2010. – 820 с.

8. Збірник нормативно-правових актів Європейського Союзу у сфері охорони навколишнього середовища. – Львів, 2004.
9. Кібіч І. В. Менеджмент організації природоохоронної діяльності : навч. посібник / І. В. Кібіч. – Чернівці : Рута, 2002. – 104 с.
10. Комарницький В. М. Екологічне право : навч. посібник / В. М. Комарницький, В. І. Шевченко, С. В. Єлькін. – К. : Центр навчальної літератури, 2006. – 224 с.
11. Максименко Н. В. Організація управління в природоохоронній діяльності : навч.-метод. посібник для проведення контроль-колективів, практич. та самоств. робіт студентів екол. спеціальностей ВНЗ / Н. В. Максименко, Р. О. Квартенко, А. С. Александрова. – Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2014. – 46 с.
12. Осовська Г. В. Основи менеджменту : навч. посібник / Г. В. Осовська, О. А. Косовський. – К. : Кондор, 2006. – 664 с.
13. Стратегічні напрями сталого розвитку України / під ред. Б. М. Данилишина. – К. : РВПС України НАН України, 2003. – 262 с.
14. Телюра Н. О. Конспект лекцій з дисципліни “Організація та управління в природоохоронній діяльності” (для студентів 3 курсу денної і 4 курсу заочної форм навчання за напрямом 6.040106 – Екологія, охорона навколишнього середовища та збалансоване природокористування) / Н. О. Телюра. – Х. : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2016. – 124 с.
15. Удосконалення системи управління відходами в Україні в контексті європейського досвіду / В. С. Міщенко, Г. П. Виговська, Ю. М. Маковецька, Т. Л. Омеляненко. – К. : Лазурит-Поліграф, 2012. – 120 с.
16. Шевчук В. Я. Модернізація виробництва: системно-екологічний підхід : посібник з екологічного менеджменту / В. Я. Шевчук, Ю. М. Саталкін, В. М. Навроцький. – К. : СИМВОЛ-Т, 1997. – 245 с.

13. Інформаційні ресурси

Бібліотеки м. Львова

1. Львівська національна наукова бібліотека України імені Василя Стефаника, вул. Стефаника, 2.
2. Львівська обласна науково-педагогічна бібліотека, вул. Зелена, 24.
3. Львівська обласна універсальна наукова бібліотека, просп. Шевченка, 13.
4. Наукова бібліотека ЛНУ імені Івана Франка, вул. Драгоманова, 5.
5. Науково-технічна бібліотека НУ “Львівська політехніка”, вул. Професорська, 1.
6. Науково-технічна бібліотека Національного лісотехнічного університету України, вул. генерала Чупринки, 101.

Мережа Інтернет

1. <https://merg.gov.ua/> (офіційний портал Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України, закони України)
2. <https://www.kmu.gov.ua/> (урядовий портал, єдиний веб-портал органів виконавчої влади України)
3. <https://www.kmu.gov.ua/nprasearch> (нормативно-правові акти України)
4. http://dspace.udpu.org.ua:8080/jspui/bitstream/6789/2369/1/Slovnyk_ecologichnyj.pdf (Словник-довідник сучасних екологічних та природоохоронних термінів / [укл. Г. Є. Гончаренко, С. В. Совгіра]. – К. : Наук. світ, 2010).
5. <https://geodictionary.com.ua> (Інформаційно-освітня система "Геологічний словник: відкритий навчально-науковий веб-ресурс")

6. Ecoportal.univ.kiev.ua (на сайті представлені матеріали екологічних конференцій, нарад, публікації, результати досліджень, освіта)
7. www.ergiu.ukrtel.net (сайт Інституту досліджень навколишнього середовища та ресурсів)
8. https://menr.gov.ua/files/docs/eco_passport/ (екологічні паспорти областей України)